

Η ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΜΑΣ ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

Τά κράτη πού δημιουργήθηκαν μετά τήν πρώτη Ἰλωση τῆς Κωνσταντινούπολης (1204) ἀπό τούς Φράγκους ἦταν καθαρά ἑλληνικά, μέ διαμορφωμένη ἑλληνορθόδοξη συνείδηση. Ἦταν τό δεσποτάτο τοῦ Μορέως, οἱ αὐτοκρατορίες τῆς Τραπεζούντας καί τῆς Νίκαιας καί τό δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου. Ὁ τελευταῖος μάρτυρας αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος Δραγάσης ἀποκαλοῦσε τήν Πόλη, τήν περικλεῆ Βασιλεύουσα, «ἐλπίδα καί χαράν πάντων τῶν Ἑλλήνων», ὅμως ἡ περίοδος κατά τήν ὁποία σφυρηλατήθηκε ἡ ἑλληνορθόδοξη ταυτότητα καί συνείδηση τοῦ λαοῦ μας ἦταν ἐκείνη τῆς Τουρκοκρατίας, μέ τό νέφος τῶν Νεομαρτύρων τῆς Πίστεως καί τῆς Πατρίδος καί τίς μεγάλες ἐκκλησιαστικές μορφές, πού ταυτόχρονα ἀνέπτυξαν ρόλο πνευματικό, ποιμαντικό τοῦ δούλου Γένους, ἀλλά καί ἐθνικό - ἐθναρχικό.

Ἡ Ἰλωση ἦταν ἓνα γεγονός πού κατελύπησε ὀλόκληρο τόν Ἑλληνισμό καί τήν Οἰκουμένη πέρα ὡς πέρα. Οἱ θρῆνοι πού γράφτηκαν καί τραγουδήθηκαν τότε εἶναι χαρακτηριστικοί. Ἡ παρακαταθή-

κη πέρασε στόν μεταβυζαντινό Ἑλληνισμό, πού κράτησε μέ ἐπίγνωση τήν παράδοση τοῦ Ἔθνους. Τήν ἴδια ἀκριβῶς ὥρα ἡ καρδιά του ἔπαλλε τραυματισμένη στόν αὐτό ρυθμό. Στήν Κύπρο ὁ ποιητής βάζει στό στόμα τοῦ τελευταίου βασιλιᾶ τούτα τά λόγια, πού σημαίνουν τήν ἀνάγκη νά μήν κοπεῖ τό νῆμα τῆς ἑλληνορθόδοξης παράδοσης τοῦ λαοῦ μας:

«...κόψετε τό κεφάλι μου, Χριστιανοί Ρωμαῖοι ἐπάρετέ το, Κρητικοί, βαστάτε το στήν Κρήτη, νά τό ἰδοῦν οἱ Κρητικοί νά καρδιοπονέσουν...».

*(Ανακάλυμμα τῆς
Κωνσταντινούπολης)*

Υπό τό καθεστῶς τῆς Βενετοκρατίας, ἡ Κρήτη κατόρθωσε νά συνεχίσει τή βυζαντινή παράδοση στήν τέχνη, τά Γράμματα, τό θέατρο, τίς φιλολογικές σπουδές. Σιγά - σιγά ἡ ἑλληνική παιδεία, μέ τή φροντίδα τῆς Ἐκκλησίας, ἄρχισε νά βελτιώνεται. Μέ ἀπόφαση τῆς τοπικῆς συνόδου, πού πραγματοποιήθηκε στίς 12 Φεβρουαρίου 1593

**Ἡ Ἐκκλησία μιλάει στά παιδιά τῆς
μέ τή γλῶσσα τῆς Εὐθύνης,
τῆς Ἀλήθειας καί τῆς Ἀγάπης**

**ΜΑΡΤΙΟΣ
2001**

29

στό Βλάχ - Σεράι τής Κωνσταντινούπολης, ή Ἐκκλησία ανέλαβε τήν παιδεία τοῦ Γένους, γεγονός πού οἱ ἱστορικοί τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ (Βακαλόπουλος κ.λπ.) θεωροῦν «ὀρόσημο» γιά τήν ἑλληνική παιδεία. Στόν 7ο κανόνα τής Συνόδου αὐτῆς πού συγκροτήθηκε μέ τήν προεδρία τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β΄ τοῦ Τρανοῦ, ἀναφέρεται: «Ὁρίσεν ἡ Ἁγία Σύνοδος, ἕκαστον ἐπίσκοπον ἐν τῇ ἑαυτοῦ παροικίᾳ, φροντίδα καί δαπάνην τήν δυναμένην ποιεῖν ὥστε τά θεῖα καί τά ἱερά γράμματα δύνασθαι διδάσκεσθαι, βοηθεῖν δέ κατά δύναμιν τοῖς ἐθέλουσι διδάσκειν καί τοῖς μαθεῖν προαιρουμένοις, ἐάν τῶν ἐπιτηδείων χρεῖαν ἔχωσιν».

Αὐτό δέν ὑλοποιήθηκε παντοῦ καί ἀμέσως. Ἐντούτοις καί πέρα ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη δημιουργήθηκαν νέα σχολεῖα, γιατί ἡ παιδευτική στάθμη εἶχε προηγουμένως σημειώσει πτώση. Ἔτσι στά τέλη τοῦ 16ου αἰ. σημειώνεται στή Μακεδονία, τήν Ἡπειρο, τόν Μοριά καί τά νησιά τοῦ Αἰγαίου ἀξιόλογη ἀνάπτυξη ἐκπαιδευτικῶν κέντρων. Οἱ μοναστικές κοινότητες τοῦ Ἁγίου Ὁρους καί τῶν Μετεώρων καί γενικά τά μοναστήρια ἀπέβησαν πνευματικές ἐστίες, ὅπου γνώρισε ἀκμή ἡ ἀγιογραφία, λειτούργησαν βιβλιογραφικά ἐργαστήρια, φανερά καί «κρυφά σχολεῖα», ὅπου οἱ συνθήκες δέν ἦταν πρόσφορες, καί πλῆθος κοινωφελῶν ἰδρυμάτων. Ὁ Καθηγητής Ν. Γ. Σβορώνος στό ἔργο του «Ἐπισκόπηση τής Νεοελληνικῆς Ἱστορίας» παρατηρεῖ:

«Ἡ Ἐκκλησία, ὅταν πέρασε τό πρῶτο χτύπημα τής κατάκτησης, θά συνεχίσει τό ἔργο τής ἀνασυγκρότησης τής πνευματικῆς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων. Σ' ὅλη τήν περίοδο ἀπό τόν 15ο-17ο αἰ. ὑπῆρξε ἡ κατευθυντήρια δύναμη τοῦ Ἔθνους. Ἐπικεφαλῆς τής ἐθνικῆς ἀντίστασης σέ ὅλες τίς μορφές τής, ἐργαζόμενη γιά τό σταμάτημα τῶν ἐξισλαμισμῶν, συμμετέχοντας σ' ὅλες τίς ἐξεγέρσεις, ἀκόμη καί διευθύνοντάς τες (ἔχει δεῖξει μεγάλο ἀριθμό νεομαρτύρων, πού εἶναι σύγχρονα καί ἥρωες τής χριστιανικῆς πίστεως καί τής ἐθνικῆς ἀντίστασης), ρυθμίζει ἐπίσης τήν πνευματική ζωή».

Ὅπου δέν ὑπῆρχε συγκροτημένο σχολεῖο, ὅταν ἐπιθυμοῦσε κάποιος νά μορφώσει τό παιδί του, τό ἔστειλε κοντά σ' ἕνα παπά ἢ μοναχό, γιά νά διδαχθεῖ τό ἀλφαβητάρι καί τά πρῶτα γράμματα (αὐτά πού ἀποκαλοῦσαν περιφρονητικά οἱ λόγιοι «κολυβογράμματα», ἀλλά παρεῖχαν τίς πρῶτες βάσεις γιά τήν ἀνάγνωση καί τή γραφή).

Τά μικροκινήματα πού προηγήθηκαν

Εὐστοχα ὁ ἀείμνηστος Καθηγητής - Ἀκαδημαϊκός Ἰ. Ν. Θεοδωρακόπουλος ἔχει παρατηρήσει ὅτι τήν ἐπομένη κιόλας τής Ἄλωσης, ἡ ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων ἐγινε πνευματική, γιά νά ἐξελιχθεῖ καί πάλι σέ ἐνοπλη καί νά λάβει τό Εἰκοσιένα τή μορφή τοῦ μεγάλου Σηκωμοῦ. Ὡς τότε σημειώθηκαν πολλά μικροκινήματα. Ἦδη στόν 16ο αἰ. (1585) πραγματοποιήθηκε ἐξέγερση τῶν ἀρματολῶν τής Βόνιτσας Θεόδωρου Γρίβα καί τής Ἡπείρου Πούλιου Δράκου καί Μαλάμου, πού ξεσηκώθηκαν κατά τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι ὅμως κατέστειλαν τήν ἐξέγερσή τους. Ἐπικεφαλῆς τῶν κινήματων αὐτῶν ἦταν συνήθως κληρικοί καί ἐπίσκοποι.

Στόν 17ο αἰ. (1611) ἐγινε στά Γιάννενα ξεσηκωμός ἀγροτῶν, πού ὑποκινήθηκε ἀπό ἕναν ἐπίσκοπο τής Ἐκκλησίας, τόν πρῶτον Λαρίσης Διονύσιο τόν Φιλόσοφο, πού προηγούμενο ἐπαναστατικό ἐγχείρημά του κατά τῶν Τούρκων (1600) τοῦ στοίχισε τόν θρόνο. Ἡ ἐξέγερση τή φορά αὐτή (τό Σάββατο 10 Σεπτεμβρίου 1611) ἀπειλήσε τά Γιάννενα, γεγονός πού ἐξόργισε τοὺς Τούρκους. Συνέλαβαν τόν Διονύσιο σέ ἕνα σπήλαιο, ὅπου εἶχε καταφύγει, καί τόν ἐγδαραν ζωντανό. Παραγέμισαν τό δέρμα του μέ ἄχυρα καί τόν διαπόμπευσαν ντυμένο μέ τά ἀρχιερατικά του ἄμφια στήν πόλη, γιά νά τό στείλουν μετά στήν Ὑψηλή Πύλη μαζί μέ 85 κεφάλια ἄλλων ἐπαναστατῶν. Στήν ἐκδικητική τους μανία κατέστρεψαν τή μονή τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τοῦ Διχούνη, πού ἦταν ἡ μετάνοια καί τό ὄρημά του.

Ἡ προσδοκία τῶν ὑποδοῦλων νά ἀπελευθερωθοῦν δέν τοὺς ἐγκατέλειψε ποτέ. Τά βλέμματά τους στρέφονταν πρὸς τήν ὁμόδοξη Ρωσία, τό «ξανθόν γένος», γιά τό ὅποιο μιλοῦσαν οἱ λαϊκές προφητείες, ὅπως ἡ ἀποδιδόμενη στόν Ἀγαθάγγελο, περιμένοντας βοήθεια. Στό Μοριά ὁ μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Ἀνανίας Λαμπάρδης ἀπό τή Δημητσάνα ἠγήθηκε ἐπαναστατικοῦ κινήματος, πού ἀπέβλεπε στήν ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἀπό τήν Πελοπόννησο. Ἄλλοι ἀρχιερεῖς, ὅπως ὁ Π. Πατρῶν, ὁ Κορίνθου καί ὁ Κερνίτσης συνεργάσθηκαν μαζί του. Προδόθηκαν ὅμως στοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι τό 1764 ἢ 1767 συνέλαβαν τόν ἐπίσκοπο Ἀνανία καί τόν ἀποκεφάλισαν.

Ἁγιορείτης μοναχός, κουρά τής μονῆς Φιλοθέου, ὁ θρυλικός Πατροκοσμᾶς ὁ Αἰτωλός (1714-

1779), ὁ «ἅγιος τῶν σκλάβων», ἀφοῦ πῆρε τὴν εὐχή τοῦ Πατριάρχου, ὄργωσε κυριολεκτικὰ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ μιά ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη, ξεπνώνοντας συνειδήσεις καὶ φωτίζοντας τοὺς Ἕλληνες καὶ διακινούμενος μὲ καταπληκτικὴ ταχύτητα ἀνάμεσα σὲ πεδιάδες καὶ βουνά. Δέν ἐβρισκε ξεκούραση οὔτε τὸ μεσημέρι μὲ τὸν καυτὸ ἥλιο, ἐξοικονομώντας πολὺτιμο χρόνο γιὰ τὴν ἐπιτέλεση τοῦ σπουδαίου ἐθνεγερτικοῦ καὶ παιδευτικοῦ ἔργου του. Ὁ φλογερός ἐκεῖνος λαϊκὸς διδάχος, πού ἀκριβοδικαία ὀνομάστηκε «Ἐθναπόστολος», πλήρωσε μὲ μαρτυρικὸ τέλος τὴν ἀνυπολόγιστης ἀξίας καὶ σημασίας προσφορά τοῦ στό ἑλληνορθόδοξο Γένος του.

Τὸ 1770, στά γνωστά Ὀρλωφικά, καὶ πάλι κληρικός, ὁ ἐπίσκοπος Μαυροβουνίου, μὲ τὸν Σταυρὸ στό χέρι πῆγαινε ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ καλώντας ὅλους σὲ «ιερό πόλεμο» κατὰ τῶν κατακτητῶν. Στούς ἀδελφούς Ὀρλώφ πού ἤλθαν ἀπὸ τὴ Ρωσία συμπαραστάθηκαν ὅλοι οἱ τοπικοὶ ἐπίσκοποι, ὅπως ὁ Πατρῶν Παρθένιος, πού ἐπιτέθηκε κατὰ τῶν Καλαβρύτων, ὁ Κορίνθου Μακάριος πού κατέλαβε τὸν Ἴσθμό, ὁ Κορώνης, ὁ Μεθώνης, τῆς Καλαμάτας.

Μὲ τὸ αἷμα τοῦ πρωτομάρτυρα τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Ε', Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, βάρθηκε στίς 10 Ἀπριλίου 1821 ἡ πανεθνικὴ ἐξέγερση τοῦ Γένους. Ὅπως γράφει ὁ Μακρυγιάννης στά «Ἀπομνημονεῦματά» του, ἐκεῖνος στήριξε τὸ ἔργο τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ τὴν περιέσωσε ἀπὸ διάλυση. Ξένος διπλωμάτης, ὁ Ὀλλανδὸς ἐπιτετραμμένος στὴν Πόλη Γκάσπαρντ Τέστα σὲ ἐκθεσὴ του πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς χώρας του, πού ἔφερε στό φῶς ὁ ἀείμνηστος Καθηγητῆς Γεώργιος Θ. Ζώρας, ἔγραφε: «Ὁ ἀρχηγὸς οὗτος τῆς Ἐκκλησίας, ὀνόματι Γρηγόριος, εἶχεν ἐξελεγχθῆ ὡς συνέννοχος καὶ κύριος ὑποκινητῆς τῆς συνωμοσίας τῶν Ἑλλήνων. Πιστοποιηθεῖσης τῆς συμμετοχῆς του διὰ σαφῶν ἀποδείξεων καὶ ἐγγράφων ὁ σουλτάνος τοῦ ἐπέβαλε τὴν ποινὴν τὴν ὁποῖαν ἐπέσυρε τὸ κακούρημά του».

Δραστήριο μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, μεταξὺ ἄλλων κληρικῶν, ἦταν ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος ὁ Παγκώστας ἀπὸ τὴν Πάτμο. Στίς 29 Ἀπριλίου 1821 οἱ κάτοικοι τῆς Σύμης ἐστειλαν στὸν Δωδεκανήσιο ἱεράρχη τὸν Νικήτα Χατζηγιάννου ζητώντας ὁδηγίες γιὰ τὸν

Ἀγώνα. Ἴδου ἡ ἀπάντηση τοῦ ἐθνεγέρτη Πατριάρχου:

«Κάτοικοι τῶν νήσων, ὅσοι μένετε ἀκόμη ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ἐγέρθητε, λάβετε τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, οἱ ἔχοντες καράβια μικρά ἢ μεγάλα ὀπλίσατε αὐτὰ καὶ ἐνωθῆτε μὲ τὸν ἑλληνικὸν στόλον συγκροτούμενον ἀπὸ τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τῶν Ὑδρωιτῶν καὶ Σπετζιωτῶν καὶ Ψαριανῶν, καὶ ὑποσχόμενοι ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ Αἰγαίου πελάγους».

Ἡ πίστη τῶν Ἀγωνιστῶν

Ὁ Ἀγώνας δέν ἔγινε μόνο γιὰ τὴν πατρίδα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ θρησκεία. Στὴν Προκήρυξή του ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος τόνιζε: «Ἐμπρὸς ἀδέλφια. Ἄς πεθάνουμε κοιτάζοντας ἄφοβα τὸ θάνατο στά μάτια. Ζήτω ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος. Θάνατος στοὺς βαρβάρους». Τὰ μοναστήρια τροφοδοτοῦσαν τοὺς ἀρματολούς καὶ παρεῖχαν καταφύγιο στοὺς διωκόμενους. Συχνὰ γίνονταν ἐστίες ἀντίστασης (μονὴ Σέκου, μονὴ Ἀρκαδίου κ.λπ.). Ὁ στρατηγὸς Μακρυγιάννης μὲ τὸν αὐθεντικὸ λόγο του ἔχει γράψει: «...αὐτὰ τὰ μοναστήρια ἦταν τὰ πρῶτα προπύργια τῆς ἐπανάστασής μας. Ὅτι ἐκεῖ ἦταν καὶ οἱ τζεμπιχανέδες (πυριτιδαποθήκες) μας καὶ ὅλα τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου· ὅτ' ἦταν παράμερον καὶ μυστήριον ἀπὸ τοὺς Τούρκους».

Οἱ ἀπλοὶ κληρικοὶ συγκρότησαν στίς ἐνορίες τους ἐνοπλα σώματα, τέθηκαν ἐπικεφαλῆς τους καὶ ἔλαβαν ἐνεργὸ μέρος στὴν ἐξέγερση. Ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς ἄφησαν τὴν τελευταία τους πνοὴ στό πεδίο τῆς τιμῆς καὶ ἄλλοι μαρτύρησαν στά χέρια τῶν Τούρκων. Κι ὅσοι ἐπιβίωσαν πένονταν ἔχοντας δώσει ὅλη τὴν περιουσία τους στὴν Ἐπανάσταση. Στὸ Ἀρχεῖο Ἀγωνιστῶν τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης σώζονται πολλὰ ἔργα πού μαρτυροῦν τὴ συμβολὴ τοῦ Ὀρθόδοξου κλήρου καὶ μοναχισμοῦ στό Εἰκοσιένα καὶ ὑπογράφονται ἀπὸ κορυφαίους καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς. Σὲ 14 ἀριθμεῖ ὁ Μητροπολίτης πρῶην Λήμνου Βασίλειος Γ. Ἀτέσης τοὺς ἐθνομάρτυρες ἀρχιερεῖς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ 1821-1869.

Καὶ ποῖος μπορεῖ νὰ λησμονήσει τὰ πρωτοπαλικάρα τῆς λευτεριάς μας, τὸν Ἀθανάσιο Διάκο (Αλαμάνα), τὸν Γρηγόριο Δικαῖο - Παπαφλέσσα (Μανιάκι), τὸν καλόγερο Σαμουὴλ (Κούγκι). Καὶ ἀκόμη πλῆθος ἱερωμένων πού ἔδρασαν στὸν Ἱε-

ρό Ἀγώνα τοῦ Ἔθνους μας, ὅπως ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος, ὁ Ἄρτης Πορφύριος, ὁ Ἀθηνῶν Θεόφιλος, ὁ Ἐλους Ἄνθιμος, ὁ Σαλῶνων Ἡσαΐας, ὁ Ρωγῶν Ἰωσήφ κ.ἄ., οἱ ὁποῖοι ἔλαβαν μέρος στίς διάφορες φάσεις τῆς Ἐπανάστασης. Τούς ὀπληρχηγούς τῆς Ἀχαΐας ὀρκισε ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός. Στὴν πρώτη ὀμάδα ἔθνομαρτύρων ἀρχιερέων ἀνήκουν ὁ πρῶν Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος, ὁ Δέρκων Γρηγόριος, ὁ Ἀγγιάλου Εὐγένιος, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός, οἱ ἐπίσκοποι Πάφου, Κιτίου, Κυρηνείας. Συνήθως τούς ἀποκεφάλιζαν ἢ τούς κρεμοῦσαν.

Ἡ εὐδῶση τῆς Ἐθνεγερσίας τοῦ 1821 εἶναι πραγματικὸ θαῦμα. Τὸ συμπέρασμα πού βγαίνει ἀπὸ ὄλες τίς ἱστορικές πηγές: ἀπομνημονεύματα, ἐπιστολές, ἐγγραφα, περιηγητικά κείμενα καὶ ἄλλες γραπτές μαρτυρίες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶναι ὅτι οἱ παράτολμοι ἀγωνιστές, πού ἀνέλαβαν τὸ μεγάλο ἐγχείρημα, εἶχαν πλήρως διαμορφωμένη ἑλληνορθόδοξη συνείδηση, ἀκλόνητη πίστη, πολέμησαν στὸ ὄνομα τοῦ ἀγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ, στὸν ὁποῖο καὶ βάσιζαν τίς ἐλπίδες τους καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀντλοῦσαν τὴ βεβαιότητα γιὰ τὴ νίκη. Ζοῦσαν ὄλοι εὐχαριστιακὴ ζωῇ. Ὁ Μακρυγιάννης γράφει σὲ ἄλλο σημεῖο τῶν «Ἀπομνημονευμάτων» του: «Τοῦ λέγω: Κόπιασε ἡ γενναίότη σου καὶ σ' αὐτῆνε τὴν μπατάγια τὴν σημερινή θά γένει ὁ Θεός ἀρχηγός· καὶ μέ τὴν δύναμή του θά λυπηθεῖ ἐμᾶς καὶ τὴν πατρίδα μας... Τί θά κάνεις, μοῦ λέγει, σὲ τόσο πλῆθος Τούρκων; Εἶναι ὁ Θεός τοῦ λέγω, καὶ κάνει ὁ ἴδιος!».

Στούς περιηγητές τῆς περιόδου κάνουν ἐντύπωση οἱ μεγάλες περίοδοι νηστειῶν πού τηροῦν οἱ Ἕλληνες. Κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς σημειώνει ὅτι μόλις τελειώνει ἡ μία, ἀρχίζει ἡ ἄλλη. Στὰ «Ἀπομνημονεύματά» του ὁ ἥρωικός Γέρος τοῦ Μοριά, ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρῶνης σημειώνει: «...Ἐκατσα ἔως πού ἐσκαπέτισαν μέ τὰ μπαϊράκια τους, ὀπέ ἐκατέβηκα κάτω· ἦταν μιά ἐκκλησιά εἰς τὸν δρόμον (ἢ Παναγιά εἰς τὸ Χρυσοβίτζι) καὶ τὸ καθησὶο μου ἦτον ὀπου ἐκλαιγα τὴν Ἑλλάς; Παναγία μου,

βοήθησε καὶ τούτην τὴν φοράν τούς Ἕλληνας νά ἐμψυχωθοῦν καὶ ἐπήρα ἕνα δρόμο κατὰ τὴν Πιάνα...». Παρακάτω ὁ ἴδιος γράφει: «23 ὤρες ἐβάσταξε ὁ πόλεμος. Ἐκείνην τὴν ἡμέρα ἦτον Παρασκευή, καὶ ἐβγαλα λόγον ὅτι: Πρέπει νά νηστεύωμε ὄλοι διὰ δοξολογίαν ἐκείνης τῆς ἡμέρας, καὶ νά δοξάζεται αἰώνας αἰῶνων ὤς οὔ στέκει τὸ ἔθνος, διατὶ ἦτον ἡ ἐλευθερία τῆς πατρίδος...».

Αὐτοὶ οἱ ἄνδρες μᾶς χάρισαν τὴν λευτεριά μας, πού δέν ἔκαναν ὀρθολογιστικές σκέψεις, ἀλλὰ μέ τὴ βαθιά πίστη τους εἶχαν τὴν προστασία τοῦ Θεοῦ. Ὅπως ὁ λιονταρόψυχος Καραϊσκάκης, πού κατέφυγε στὴ βοήθεια τῶν Ἀγίων σάν τότε πού βρέθηκε στὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Σεραφεῖμ, πᾶνω ἀπὸ τὴ Λιβαδιά κι ἔπεσε στὰ πόδια μαζί μέ τούς ἄντρες του καὶ τοῦ ἔταξε: «Βοήθησέ μας, Ἄγιε Σεραφεῖμ, νά διώξουμε τὸν Κιούταγα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, νά γλιτώσουμε τούς κλεισμένους Χριστιανούς καὶ νά κάνουμε τούς Τούρκους δεύτερη Ἀράχωβα καὶ νά σοῦ φέρω χρυσὸ καντήλι στὸν τάφο σου καὶ λαμπάδες ἑκατὸ ἴσα μέ τὸ κορμί μου καὶ νά στολίσω σάν παλάτι τὸ μοναστήρι σου...».

Στὸ ὄνομα τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐπιχειροῦσε κάθε ἐξόρησή του ὁ γενναῖος ναυμάχος τῆς Ὑδρας Ἀνδρέας Μιαούλης. Στὸν «Ἄρη» του εἶχε τοποθετήσει ἕνα μεγάλο ξύλινο Σταυρὸ ὀπου ἔβαλε νά χαράξουν κάθετα: «Σταυροῦ τύπος ἐχθροῖς τρόμος» καὶ ὀριζόντια: «Σταυρός πιστῶν στήριγμα».

Ἔτσι, ὅταν τὸ Ἔθνος ἀπελευθερώθηκε καὶ συντάχθηκαν τὰ Συντάγματά του, ἀρχίζαν ὄλα, ὀπως ἄλλωστε καὶ τὸ σημερινό, μέ ἐπίκληση τῆς Ἁγίας καὶ Ἀδαιρέτου καὶ Ὀμοουσίου Τριάδος. Αὐτὴ ὑπῆρξε καὶ εἶναι ἡ πίστη καὶ ἡ δύναμη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἡ Ὀρθοδοξία κιβωτός τῆς σωτηρίας του καὶ σώτεια τοῦ Γένους πανθομολογούμενη καὶ διόλου εὐαίσθητο προσωπικὸ δεδομένο τῆς συντριπτικῆς πλειονότητος τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ χαρακτηριστικὸ, συστατικὸ σπουδαῖο τῆς συνείδησης καὶ τῆς ταυτότητάς τους. Ὅπως ἔγραφε ὁ ἀείμνηστος Φώτης Κόντογλου: «Σ' αὐτὸ τὸν τόπο Ὀρθοδοξία καὶ Ἑλλάδα πᾶνε μαζί».

«ΠΡΟΣ ΤΟ ΛΑΟ». Ἔκδοση τοῦ Κλάδου Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καὶ Μορφωτικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἰασιῶ 1 – 115 21 Ἀθήνα, τηλέφωνο 7226312.

Διανέμεται δωρεάν μέ τὴ φροντίδα τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.

Τύποις Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.